

RÖNNÖV & HANSEN FOT.

FOTOTYPI PACTH & CRONES EFTF.

H. Möller

MINDEORD

over afdøde Medlemmer.

I.

Herman Møller.

(13. januar 1850—5. oktober 1923.)

Av **Holger Pedersen.**

(Tale i Videnskabernes selskabs møde d. 14. desember 1923. Med et tillæg: Herman Møllers afskedstale d. 16. desember 1921 og fortegnelse over hans trykte arbejder.)

(Martin Thomas) Herman¹ Møller stammede på fædrene side fra en gammel dansk-slesvigsk slægt, der var indflyttet til Flensborg fra Sundeved. Familieoverleveringen har bevaret forskellige enkeltheder om, hvorledes denne slægt efterhånden antog by-skik. Således véd man, at Herman Møllers tipoldefader, som egentlig bar navnet Jörgensen, men var kendt under tilnavnet møller, var den første, der antog familienavnet Møller. Herman Møllers bedstefader Martin Møller var førstelærer i Lyksborg; om ham berettes det, at han talte dansk med sine søstre, men tysk med sin hustru.

På mødrene side nedstammede Herman Møller fra den grevelige slægt Knuth, som forbigående havde fået tilknytning til Sønderjylland, idet Herman Møllers bedstefader en tid var overførster på Sandvig ved Lyksborg. Martin Møller

¹ Den avdøde skrev oprindelig sit fornavn: Hermann; men senest fra år 1910 av stavede han det på dansk med kun ét *-n*. På tysk beholdt han bestandig *-nn*, enten fordi han har anset dette for den rigtigste tyske stavemåde, eller fordi han har frygtet for at volde forvirring ved at forandre den navneform, under hvilken han var bleven kendt i udlandet.

var lærer for nogle av grev Knuths börn. Senere vendte grev Knuth tilbage til København.

Martin Møllers sön, Herman Møllers fader, Jens Georg Marius Møller var sognepræst i Hjerpsted i Tønder amt. Men det blev ikke denne dansktalende egn, som blev bestemmende for Herman Møllers barndomsindtryk. Allerede 1851, da Herman Møller var ét år gammel, blev faderen nemlig forflyttet til Kejtum på Sild. Her voksede drengen op omgivet av fire forskellige sprog: øens frisiske folkesprog, rigssproget dansk (som jo også var hans moders sprog) og de to sydfra indtrængende sprog plattysk og höjtysk. Herman Møller har i sin avskedsforelæsning på universitetet morsomt fortalt om de barnlige iagttagelser av lydovergange, som disse indbyrdes beslægtede sprog gav ham anledning til, hvorved han begik den samme fejl, som i den sammenlignende sprogvidenskabs barndom også modne forskere nu og da har begået: at tro, at de lydovergange, man havde iagttaget på ét sprogområde, uden videre kunde anvendes til forklaring av fænomener på helt andre sprogområder. Således lykkedes det drengen ved hjælp av sine fire sprog at lave en etymologisk tydning av et par avestiske ord, han stødte på i Böttigers verdenshistorie. Forklaringen var ligeså sindrig som (selvfølgelig) splittergal.

Det var Herman Møllers moder, som lærte ham at læse, og det allerede, da drengen kun var tre år gammel. Hun lærte ham først at læse tysk, senere dansk med benyttelse av H. C. Andersens eventyr.

5 år gammel kom han i skole, i almueskolen. Han betragtede det selv altid som en lykke, at han havde gået i denne skole; undervisningen var fortrinlig.

Da han var 8 år gammel, begyndte hans fader at lære ham latin og engelsk; senere fulgte græsk, hebraisk og fransk

efter. Således kunde han 14 år gammel indtræde i næstøverste klasse i latinskolen i Flensborg, hvorfra han blev student 1867.

Sin universitetsuddannelse fik Herman Møller i Tyskland: Kiel, Leipzig, München og Berlin. De fag, han havde kastet sig over, var klassisk filologi og historie, men i Leipzig vakte hans rent lingvistiske interesse gennem Georg Curtius's forelæsninger. Under disse studieår foretog Herman Møller tillige rejser til Italien, til Prag og til Budapest¹.

1872 avbrød han sine universitetsstudier og tog ophold hjemme i sin faders præstegård med den plan at skrive en nordfrisisk grammatik. Dette førte ham imidlertid ind på grundige studier av alle de andre germanske sprog, studier, som han først drev på egen hånd og senere fortsatte ved universitetet i Breslau 1874—75.

1875 blev Herman Møller doktor i Leipzig, og 1878 habiliterede han sig efter professor Pischels tilskyndelse i Kiel. Æmnet såvel for dissertasjonen som for habilitations-skriftet var germanistisk, men set fra den sammenlignende indoeuropæiske sprogvidenskabs synspunkt. Og hans opgave som privat-dosent i Kiel blev den dobbelte: sammenlignende sprogvidenskab og germanske sprog. Herman Møller holdt da bl. a. i vinteren 1878—79 en forelæsning over latinsk historisk grammatik (hvori han bl. a. tog afstand fra den endnu den dag idag meget udbredte, men sikkert urigtige lære om, at aksenten i latin engang har ligget på første stavelse). Vinteren 1880—81 læste han over slavisk

¹ Sin tyske værnepligt måtte Herman Møller avtjene 1870; heldigvis kom han ikke til at deltage i krigen, og takket være Einjährig-Freiwilliger-systemet kom værnepligten overhovedet ikke til at tynde ham. Han kunde vedblive at bo privat og havde ovenikøbet en oppasser. Den militære uddannelse voldte ikke den sportsdygtige unge mand mange bryderier. I den første svømmetime tog han et så højt udspring, at yderligere svømmeøvelser blev anset for ufornødne.

historisk grammatik og foredrog ved den lejlighed den rigtige anskuelse om udviklingen av *s* til *ch* i slavisk (f. eks. i *jucha* 'suppe', lat. *jus*). At en overgang fra *s* til *ch* har fundet sted i slavisk, har Rask allerede udtalt i sit prisskrift (17 år senere foredrager Bopp det samme med opdagerglæde); men den nøjagtige regel for overgangen vedblev længe at være gådefuld. Herman Møller offentliggjorde ikke sin opdagelse, og først i 1895 blev den genopdagede regel fremstillet på tryk fra anden side. Under alt dette glemte Herman Møller ikke sit kære frisisk; han foretog bl. a. i 1881 en studierejse til Vestfrisland og England.

Da i 1883 dosenturen i germansk filologi ved Københavns universitet blev ledig, søgte Herman Møller posten. Blandt de andre æmner til posten var dr. Edwin Jessen, der imidlertid ikke kunde komme i betragtning, da han av princip ikke vilde være embedsmand eller avlægge embedsed; fremdeles C. A. Nissen og endelig Hoffory. Herman Møller blev den foretrukne. (Hermed gav han avkald på sine udsigter i Kiel, hvor han vidste, at man påtænkte at gøre ham til professor extraordinarius, vel at mærke med lön: 3000 mark; forøvrigt havde han allerede tidligere avslået et tilbud om ansættelse i Dorpat).

Det følgende år holdt han bryllup med Sophie Mylord, datter av godsejer Josias Wilh. Mylord på Årtoft ved Åbenrå¹

¹ Årtoft ligger i Klipleve sogn, lige på den militære alfarvej. Og i godsejerens familie fortæller man en lille munter historie fra 1848. Slesvigholstenerne havde indkvarteret sig på godset, havde beslaglagt to tønder ærter og havde allerede fået dem kogt, da Rye nærmede sig. De måtte nu lade ærterne i stikken, og godsejeren var i det heldige tilfælde at kunne traktere de danske soldater med det færdige måltid. Da han bagefter hørte, at soldaternes næste ophold havde været ved Bov (9. april), glædede han sig meget over, at de havde fået ærterne som en hjærtestyrkning för dysten.

og hans hustru, f. komtesse Knuth. Det unge par kom til at bo Mathildevej 2, lige ved Frederiksberg have. Her blev Herman Møller boende lige til sin død, kun måtte han efter mange års forløb til sin store fortrydelse flytte fra stuen op på første sal.

1888 blev Herman Møller udnævnt til professor og avslog derefter i begyndelsen av 90'erne et tilbud om ansættelse i Göteborg.

I sine forelæsninger og øvelser ved vort universitet har Herman Møller holdt sig strengt til den germanske sprogklasse og ganske særlig til tysk og gotisk. I firserne, medens Stephens var professor i engelsk, har Herman Møller læst over historisk engelsk lydlære; dette faldt naturligvis senere bort. Men havde Herman Møller således strengt begrænset sit æmnevalg, så var han til gengæld ikke bange for at drage den sammenlignende indoeuropæiske sprogvidenskab ind i behandlingen av de valgte æmner. Hans forelæsning over gotisk grammatik var, således som jeg har hørt den i slutningen av firserne, en hel indledning til indoeuropæisk sprogsammenligning. Hvad særlig tysk angår, har Herman Møller, navnlig i begyndelsen av sin embedsvirk-somhed, ydet praktisk vejledning ved avholdelse av stil-øvelser, men iøvrigt var det den sproghistoriske side og de ældre sprogtrin, han særlig plejede. Ved sin udnævnelse havde han straks begyndt at udarbejde sine forelæsninger på dansk, men efter en henstilling, der blev udtalt til ham av professor Stephens, besluttede han sig til at holde dem på tysk.

Herman Møller var medlem av vort Selskab fra 1892 av. 1894 blev han medlem av videnskabernes selskab i Göttingen, 1908 av akademiet i Bologna. 1896 blev han ridder av Dannebrog.

For de studerende, som havde særligt sprogvidenskabelige anlæg, var Herman Møllers undervisning overordentlig interessevækkende. Andre har vistnok følt sig tyngede af det stærke sprogvidenskabelige element i hans forelæsninger. Men alle som én følte hans elever en stor hengivenhed for deres lærer. Dette har de gentagne gange givet udtryk for. Ved hans 25-års-jubilæum som professor overrakte de ham (med Ernst Kaper, Gudmund Schütte og Carl Roos som ordførere) en sølvforyldt svær vase med indskrift, fyldt med roser. Og da han d. 16. desember 1921 skulde holde sin sidste forelæsning, var en skare av hans ældre og yngre elever mødt op i hans lille avditorium for at hædre ham. Herman Møller lod da de oldhøjtyske øvelser, der stod på dagsordenen, bortfalde og holdt i stedet derfor en afskedstale¹, hvori han meddelte en række barndoms- og ungdomserindringer, en blanding av små pudsige træk og vigtige avtobiografiske oplysninger. Til ordfører på forsamlingsvegne havde professor Roźniecki som én av Herman Møllers trofasteste elever været udset; men han var kort i forvejen bleven kastet på det sygeleje, som skulde blive hans sidste; det blev da dr. Kaper og stud. mag. Olaf Waage, som tog ordet for at takke Herman Møller og tilsige ham en afskedsgave, der av fysiske grunde ikke godt kunde overrækkes: det bindstærke »A New English Dictionary« (pris 800 kroner), som Herman Møller havde god brug for ved sine frisiske studier. I den påfølgende februar måned (efter sin embedsfratrædelse) modtog Herman Møller en særskilt gave fra tidligere islandske tilhørere: en meget

¹) Herman Møller nedskrev den bagefter, og den gengives nedenfor efter hans efterladte manuskript med bibeholdelse av manuskriptets ortografi (Herman Møller har iøvrigt benyttet forskellige danske retskrivninger; i nogle breve til mig skriver han *å*, i andre *aa*; i nogle bruger han store begyndelsesbogstaver i navneordene, i andre små).

smuk papirkniv av elfenben med indskrift på en guldplade. Den lå i et mahognietyi og ledsagedes av et stavrimende nysislandsk digt i 6 fornyrdislagsstrofer. Disse hengivenhedsbeviser var en stor glæde for Herman Møller, som bag sit stille og tilsyneladende indesluttede væsen gemte en levende og trofast interesse for sine tilhørere.

Men iøvrigt hjemsogetes Herman Møller i sine sidste år av tunge prøvelser. D. 14. april 1916 havde han det uheld at blive overkørt av en syklist på Rådhuspladsen. Han kom så alvorligt til skade, at han aldrig genvandt sin fulde førlighed, selv om det lykkedes ham efterhånden at få de forhadte to krykker ombyttet først med en krykke og en stok, så med to stokke og tilsidst med én stok. Han vedblev dog at holde sine forelæsninger og øvelser og blev sikkert netop holdt oppe av sin embedsvirksomhed; i 1921 søgte han sin afsked i henhold til den ved lov fastsatte aldersgrænse (avskeden indtrådte fra 1. februar 1922). Efterat han i august 1922 havde overstået et anfald av livsfarlig tarmslyng, forløb vinteren 1922—1923 ikke uden besværligheder, men sommeren bragte bedring, så at han kunde færdes ude. Endnu så sent som den 21. september 1923 var han ude. Men den 29. september blev han efter en tilkaldt læges ordre indlagt på Frederiksberg hospital. Der indtrådte bækkenbetændelse, og den 5. oktober 1923 avgik Herman Møller ved døden.

Herman Møllers videnskabelige virksomhed bevæger sig på flere forskellige områder, og jeg må straks sige, at jeg ikke er sagkyndig på dem alle.

En av hans hovedinteresser var studiet av det engelske og det tyske folkeepos, især med hensyn til højere kritik og metrik. Denne hans interesse har givet sig udslag i to

bøger: »Das altenglische volksepos« 1883, og »Zur althochdeutschen alliterationspoesie« 1888. Nogen selvstændig vurdering av disse arbejder kan jeg ikke give. Jeg skal nøjes med rent refererende at sige, at fagfællerne her har anerkendt de sædvanlige Herman Møller'ske egenskaber: hans store lærdom og grundighed og hans store skarpsindighed og kombinasjonsevne. For metrikkens vedkommende stod Herman Møller i et ret udpræget modsætningsforhold til sin berømte tyske kollega og jævnaldrende Eduard Sievers; herom har han selv udtalt sig i *Anzeiger für deutsches Altertum* 39, 118, hvor han betegner sin egen metrik i modsætning til den Sievers'ske som musikalsk¹. Hvor stærk Herman Møllers interesse for folkeeposet var, derom vidner en senere udtalelse av ham om, at han i begyndelsen av 90'erne, misfornøjet med den retning, som sprogvidenskaben syntes at tage, omgikkes med den tanke at vende sprogvidenskaben ryggen og helt at hellige sig kritikken av det engelske, tyske og græske folkeepos (*Semitisch und Indogermanisch* s. VIII).

Jeg skal heller ikke gå ind på den egentlig filologiske virksomhed, som Herman Møller har udøvet, især med hensyn til tysk: hans bidrag til forståelsen eller tekstkritikken av forskellige sprogmindesmærker og hans virksomhed som udgiver (sml. den nedenfor følgende bibliografi nr. 1, 2, 23, 31, 42, 45 samt 20 og 25). Herom er der kun godt at sige, men dette er en ret underordnet side i Herman Møllers produksjon.

En hovedinteresse ved siden av folkeeposet var derimod for Herman Møller de germanske stammers oldtidshistorie. Noget samlet arbejde på dette område foreligger ikke fra

¹ Herman Møller var musikalsk. Han har oversat et antal danske salmer til tysk, men altid under indtryk av melodien.

hans hånd, men det var et yndlingstema, hvortil han stadig vendte tilbage i sine forelæsninger, bl. a. den flere gange gentagne forelæsning over det gamle Germaniens etnografi og Tacitus's *Germania*. Av hans litterære produksjon hører hid forskjellige anmeldelser (f. eks. av Erdmann, *Über die Heimat und den Namen der Angeln*) og mindre avhandlinger (f. eks. »Zu cap. 28 der *Germania*«, »*Chatti und Hessen*«, bibliografien nr. 19 og 22) foruden længere udviklinger i »*Das altenglische Volksepos*«. På dette vanskelige område, hvor endnu ofte anskuelse står mod anskuelse, er jeg ikke i besiddelse av sagkundskab, men jeg mener at referere korrekt, når jeg siger, at Herman Møllers forskning indenfor den samlede hidhørende forskning indtager en agtet plads.

Men den vigtigste side av Herman Møllers virksomhed er utvivlsomt den, der bevæger sig på det rent sprogvidenskabelige område. Hans udgangsspunkt er de germanske sprog, hvor han har sit faste stede i et solidt kendskab til de overleverede ældre sprogtrin såvelsom til de moderne dialekter. Herfra retter han blikket tilbage så langt, som det overhovedet kan nå. De germanske fænomener ses i den indoeuropæiske sprogsammenlignings lys, og han er fra første færd av i kontakt med de store problemer indenfor den indoeuropæiske sprogvidenskab. Dette ytrer sig allerede i æmnevalget for hans doktoravhandling 1875 (*Die palatalreihe der indogermanischen grundsprache im germanischen*) og hans habilitasjonsskrift 1878 (*Epenthese vor k-lauten im germanischen als wirkung des velaren oder palatalen charakters des wurzelauslauts*). Man må her erindre, at det første skridt, der førte fra den ældre metodisk uklare periode i sprogsammenligningen over mod den nye periodes klarhed, var Ascolis undersøgelser om de indo-

evropæiske *k*-lyd 1870. Efter Ascolis rigtige opstilling av tre indoevropæiske *k*-rækker var i 1873 fulgt et mærkeligt skrift av Fick, hvor han ikke blot satte tallet to istedenfor tallet tre, men ovenikøbet kun vilde lade toheden gælde som oprindelig ved den stemmeløse lyd (*k*), ikke ved de stemte lyd (*g*, *gh*). Mod denne sidste utrolige vildfarelse protesterede Herman Møller i sin doktoravhandling meget energisk; men iøvrigt forblev det som bekendt i halvfjærserne og firserne ved Ficks tohed istedenfor Ascolis trehed. Man antog altså to oprindelige *k*-rækker, av hvilke den ene (sansk. *ka-s* lat. *quis*) viste sine mest fremtrædende ejendommeligheder i de vestlige sprog, medens den andens oprindelige særegenhed tydeligst røbedes av de østlige sprog (*ε-κατόν* sanskr. *çata-m*). Det er ejendommeligt for Herman Møllers stræben efter at følge et spor så langt, som det overhovedet fører, at han satte sig som opgave at bevise den anden rækkes palatale karakter også ved hjælp av de vestlige sprog. Hans hovedtese i avhandlingerne fra 1875 og 1878 om spor i germansk av den indoevropæiske palatale udtale er nu ganske vist uantagelig og har overhovedet kun kunnet fremsættes, fordi den nye tid dengang endnu ikke havde nået sit fulde gennembrud. Men derfor var tanken ikke ufrugtbar. Herman Møller har andensteds (Paul og Braune's Beiträçe VII 502¹, se bibliografien nr. 7) overført den til græsk, og her har han ganske sikkert ret, skönt hans bemærkninger hidtil er forblevne næsten ganske upåagtede: det græske *i* i *ἵππος*, *ἰχθύς* er avhængigt av de samme egenskaber ved *k*-lyden, som har betinget udviklingen i sanskr. *açva-s* 'hest' eller litavisk *žuvis* 'fisk'. — I forbigående skal jeg her minde om, at Fick's indlæg i *k*-spørgsmaalet stod i forbindelse med drøftelsen av de indoevropæiske sprogs slægtskabsforhold, striden om Schlei-

chers stamtræ og Joh. Schmidts bølgeteori. Herman Møller, som havde en så udpræget interesse for etnografiske forhold, og som allerede i sit arbejde fra 1875 havde opstillet den rigtige, fra Ficks meget avvigende, inddeling av de germanske sprog, hvorved gotisk kom i nærmest forbindelse med skandinavisk, og frisisk-engelsk fik anvist sin rette plads som en hovedafdeling av vestgermansk, kunde naturligvis ikke forblive ligegyldig overfor denne diskusjon. Han skrev om dette problem en udførlig avhandling »Vermittlungstheorie oder spaltungstheorie«, hvorav et uddrag benyttedes som habilitasjonsforelæsning i Kiel; denne avhandling er imidlertid aldrig bleven trykt.

Herman Møllers habilitasjonsskrift (Epenthese o. s. v.) udmærker sig ved stor lærdom i nordisk, frisisk og alle germanske dialekter (jødetyk medindbefattet), i slavisk, romansk (selv et sprog som rumænsk ikke undtaget), i finsk o. s. v.; den viser ham desuden som en meget kyndig fonetiker. Og er end skriftets hovedtese forfejlet og avhandlingen derfor nu i sin helhed forældet, så indeholder den dog (s. 518 ff.) nogle højst vigtige bemærkninger om den indoeuropæiske avlyd, der med rette kan siges at indvarsle en helt ny periode i erkendelsen. Medens man hidtil i avlydsrækker som

<i>πέιθομαι</i>	<i>πέποιθα</i>	<i>ἐπιθόμην</i>
<i>ἐλεύσομαι</i>	<i>εἰλήλουθα</i>	<i>ἤλυθον</i>

havde betragtet det svageste trin (*i*, *u*) som grundtrin og forklaret de fyldigere trin som »stigninger« (»Steigerungen«), påviste Herman Møller nu, at den historiske sammenhæng var den modsatte; de fyldigere trin var de ældste, og det svagere trin beroede på en reduksjon⁶ (denne opdagelse havde Herman Møller gjort 1877). Dette var nu ganske

vist en erkendelse, som på den tid lå i luften, som ikke kunde udeblive, og som også, uafhængigt av Herman Møller, blev fremsat av andre. Men ingen har fremstillet den nye erkendelse så klart og med så gode beviser som Herman Møller. Og hermed har vi fået fat i en linje i Herman Møllers sprogvidenskabelige tænkning, som fortsætter sig lige til hans sidste arbejder.

Efter Herman Møllers opdagelse var det klart, at der bestod en fuldstændig parallelisme mellem de anførte rækker og rækker som

πέτομαι πεπότημαι ἐπιτόμηγ;

hertil måtte fremdeles føjes rækker med de av Brugmann for det indoeuropæiske grundprog påviste lyd η og ζ , altså:

<i>en</i>	<i>on</i>	η
oldn. <i>finna</i>	<i>fann</i>	<i>fundum</i>
<i>er</i>	<i>or</i>	ζ
oldn. <i>verða</i>	<i>varð</i>	<i>urðum</i>
sansk. <i>varṭē</i>	<i>vavarta</i>	<i>vavṛtimá.</i>

Og endelig påviste den geniale Schweizer F. de Saussure, at parallelismen også strakte sig til rækker som

ῥήγνυμι ἔρρωγα ἐρράγγην,

idet \bar{e} og \bar{o} her måtte forklares av e og o + det element, som i frigjort form førte til a i gr. *ἐρράγγην*.

Her greb Herman Møller nu atter ind, idet han 1879 (Englische Studien III 151 fodnote) og 1880 (Paul og Braune's Beiträge VII 492²) søgte at påvise, av hvad art dette element oprindeligt havde været. Han kom til det resultat, som Saussure ialfald i sine senere år også synes at have anerkendt (sml. Bulletin de la Société de Linguistique nr. 35 s. CXVIII, Publications scientifiques s. 603), at det på-

gældende element havde været en strubelyd. Hermed var man nået til en ensartet opfattelse av alle indoeuropæiske avlydsrækker: overalt er det svageste trin opstået ved bortfald av den vokal, der i de fyldigere trin optræder som *e* eller *o*, og som ved sammensmeltning med en efterfølgende strubelyd kunde blive til \bar{e} , \bar{o} .

Imidlertid stod det klart, at grundsprogets lange vokaler som \bar{e} og \bar{o} ikke altid var opstået av en kort vokal + en strubelyd, men at de i nogle tilfælde var en simpel forlængelse av en kort vokal (lat. *pēs*, genitiv *ped-is*; *honōs*, *honestus*; sanskr. *a-rāikṣam* 'jeg forlod' av **e-lēik^u-s-m* til gr. *λείπω* o. s. v.). Reglerne for denne forlængelse formulerede Herman Møller 1880 (Paul og Braune's Beiträge VII 498) ud fra den grundtanke, at forlængelsen var en erstatning for et vokalbortfald efter den pågældende stavelse. Den samme grundtanke har senere (1894) Wilhelm Streitberg udviklet udførligt i en lang avhandling med titelen »Die Entstehung der Dehnstufe«. I det enkelte er Streitbergs formulering forskellig fra Herman Møllers, men gentagen prøvelse har givet mig den overbevisning, at Herman Møllers formulering er den, som bedst forklarer fænomenerne.

Herman Møllers bemærkninger om forlængelsestrinet fremkom i en avhandling, hvis formål var et andet: forklaringen av avlyden *e:o* (i de foregående eksempler og i lat. *tegō* : *loga* o. s. v.). Forklaringen av dette skifte søgte han i visse betoningsforhold. Andre har forsøgt andre forklaringer, som må opgives¹. Herman Møllers forklarings-

¹ Jeg selv har en tidlang været tilhænger av en anden forklaring ud fra de påfølgende konsonanters klangfarve, idet jeg lod mig lede av visse analogier i slavisk. De slaviske forhold er imidlertid kun en haltende analogi, og der kan til støtte for Herman Møllers forklaringsprincip anføres langt bedre analogier fra historiske sprogperioder og levende sprog. — Det må være mig tilladt her at fremsætte en personlig be-

prinsip blev i 1916 igen optaget av Hermann Güntert i en lang avhandling, hvori han i det enkelte går andre veje end Herman Møller. Men selv om han havde ret i sine avvigelser (hvad der forekommer mig meget tvivlsomt), vilde naturligvis alligevel æren for opdagelsen være Herman Møllers og ikke hans.

Hele den af Herman Møller og Saussure udarbejdede avlydsteori viser os det indoeuropæiske selvlydssystem i et helt nyt lys. Schleicher kunde i 1861 endnu med tilsyneladende ret påstå, at der i røddernes form bestod en uforsonlig modsætning mellem indoeuropæisk og semitisk. I semitisk rødder av form som arab. *ḵatala* (tre stavelser av meget simpel og ensformig bygning), i indoeuropæisk enstavelsesrødder av stærkt varierende og tildels meget sammensat form (lat. *ī-re*, *stā-re*, *lub-et*, *vert-ō*, *ed-ō*). Men dette kan slet ikke mere påstås nutildags. Efterat vi har erkendt, at de fyldigere avlydstrin er de ældste, er det for bestandig ude med teorien om de indoeuropæiske rødders oprindelige enstavelsesform. I **djēu-s* 'himmel', gen. **diw-os* (*Ζεύς*, *Διός*), **deiwo-s* 'gud' (gl. lat. *deiuos*, klass. lat. *dīvus*) antager vi ingenlunde en rod **diw-*, men en rod, der indeholder alle de selvlyd, som i de forskellige former viser sig foran eller efter *j* og *w*, altså **dejewe-*, eller (da *e* fra først av har været en meget åben lyd) **dājāwā-*. I oldsaks. *herta* 'hjerte', sanskr. *çrad-dadhāmi* 'jeg tror', lat. *crēdō* søger vi ikke en enstavelsesrod **kerd-*, men en trestavelsesrod **kārādā-*. Sådanne rødder ligner særdeles godt de semitiske. Og når mange andre indoeuropæiske rødder kun er to mærkning om mit eget forhold til Herman Møllers avlydssystem: som ung student greb jeg det med begejstring, som selvstændig sprogforsker arbejdede jeg mig efterhånden på flere punkter et godt stykke bort derfra, som universitetslærer førtes jeg efterhånden atter tilbage dertil (fuldstændigt fra 1914 av).

stavelser, må man huske på, at heller ikke alle semitiske rødder fra første færd har været trillitterale.

At den formelle mulighed for en sammenligning med semitisk således er tilstede, så Herman Møller klart allerede 1877 (»Epenthese. « s. 520). Og at foretage denne sammenligning var fra da av en av de ting, som han satte sig som mål. Under opholdet i Kiel drøftede han herhenhørende spørgsmål med sin kollega semitisten Friedrich Balthgen. Men først efter næsten 30 års forløb nåede han så vidt, at han kunde skride til fremlæggelsen av sine resultater. Efterat han i forårssemestret 1905 i den anledning havde haft forelæsningsfrihed, fremkom endelig hans bog »Semitisch und Indogermanisch. Erster Teil. Konsonanten« bærende årstallet 1906, men i virkeligheden først færdigtrykt i begyndelsen av 1907 (derfor 1907 på omslaget).

Denne bog er hovedværket i spørgsmålet (mindre vigtigt er, hvad han senere har skrevet om samme æmne; dog er naturligvis hans »Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch« en meget værdifuld materialsamling for eventuelle senere forskere). Da den prinsipielle mulighed for en sammenligning mellem de to sprogætter var givet, måtte det naturligvis være den vigtigste opgave at finde ud av, hvorledes de to ætters ved første øjekast så forskellige medlydssystemer svarede til hinanden etymologisk. Og Herman Møllers storslåede forsøg må siges at være lykkedes. Han har virkelig påvist en fælles kerne i det sentrale ordforråd og påvist de lydlove, hvorefter ordene svarer til hinanden. Men en medforsker eller efterfølger kunde han indtil sin død næppe siges at have fundet.

Naturligvis gives der også fra Herman Møllers hånd sprogvidenskabelige arbejder, som efter æmnets natur ikke når tilbage til den indoeuropæiske eller en endnu fjærnere

horisont. Jeg skal således minde om hans meget interessante undersøgelse om oprindelsen til det tyske ord *ganz* (bibliografien nr. 12). Dette fra først av spesielt höjtyske¹ ord, der ved lån har bredt sig videre, bl. a. til dansk, beror ifølge Herman Møller selv på lån fra slavisk, en forklaring, der altid vil være sandsynligere end de både för og senere fra anden side fremsatte indoeuropæiske tydninger av ordet (men det er kuriøst, at Herman Møller selv, Semitisch und Indogermanisch s. 98, ikke har kunnet avholde sig fra at antyde, hvorledes ordet skulde indordnes i den indoeuropæisk-semitiske sammenhæng, hvis hans modstandere havde ret — et udslag av hans her lidt for vidt drevne tilbøjelighed til at tage hensyn til alle muligheder). Omtale fortjener også hans anmeldelse av Højberg Christensens disputats (bibliografien nr. 40); her påviser Herman Møller bl. a., at der består en skarp modsætning mellem plattysk i Holsten og plattysk nord for Dannevirke i de tidligere danske og frisiske egne; der går en sproggrænse endnu den dag idag dér, hvor den gamle grænse mellem dansk og tysk var.

Sin frisiske grammatik nåede Herman Møller ikke at få fuldendt. Om det udkast, han har efterladt sig, vil kunne udarbejdes færdigt av andre, kan jeg ikke sige.

Av anmeldelser har Herman Møller ikke skrevet noget særligt stort tal, men adskillige av dem er meget udførlige. Det er hændt, at en sådan anmeldelse har fremkaldt en indsigelse fra den anmeldte (Indogermanische Forschungen V 231 ff.); men et offentligt gensvar fra Herman Møllers side udeblev; dertil var han altfor lidet polemisk

¹ Den tilknytning i engelsk, som Bernhard Schmidt, Indogermanische Forschungen 33, 320 ff. mener at have fundet, er idetmindste meget tvivlsom.

anlagt¹. Kun i ét tilfælde har en av hans anmeldelser givet anledning til en længere polemik: anmeldelsen av Wimmers skrift »Sønderjyllands historiske runemindesmærker« (s. bibliografien nr. 15—17). Grunden hertil var den, at et gensvar på grund av de ydre omstændigheder var uundgåeligt, da Wimmer havde valgt at lade sin indsigelse fremkomme i Videnskabernes selskabs Oversigt efter forudgående mundtlig forelæggelse. Hvis man siger, at striden mellem Wimmer og Herman Møller drejede sig om dateringen av Vedelspangstenene og om den grad av tiltro, man i det enkelte skulde skænke Adam av Bremen, vor hovedkilde til den historiske forståelse av disse stenes indskrifter, er det utvivlsomt Wimmer, som har beholdt ret. Herman Møllers altfor gode tro til Adam av Bremen, der søgte at forlige Adam med de andre historiske kilder ved at antage to konger av navnet Gnupa, var en større fejl end Wimmers altfor store mistro, der ikke veg tilbage for over stok og sten at tyde Adam av Bremens »Hardegon filius Suein« som »Haraldus pater Suein«; og Vedelspangstenenes tid må antages at være den, som Wimmer holdt på. Men kærnen i diskussionen var i virkeligheden spørgsmålet om betydningen av runen *q* i de to indskrifter. Den svenske indskrift lyder efter Wimmers tydning: »Asfrid gjorde dette mindesmærke efter (*qft*) Sigtrygg, søn sin, på Gnupas vi (*qui:knubu*)«; den danske: »Vi-Asfrid gjorde dette mindesmærke, Odinkars datter, efter (*qft*) Sigtrygg konge, søn sin og Gnupas (*auk:knubu*)«. I praksis opfattede Wimmer *q* i *qft* simpelthen som en fejl for *a* og

¹ Derimod var Herman Møller altid meget villig til privat at udtale sig om videnskabelige spørgsmål. Han undlod aldrig at besvare en tilsendelse, og han kunde få en hel lille avhandling til at rummes på et brevkort. Det sidste brev av denne art skrev han til Gudmund Schütte d. 21. september 1923.

daterede indskrifterne derefter. Men da han med rette eller med urette¹ vilde avvise den bl. a. av Bugge billigede formodning, at *qui:knubu* i den svenske indskrift var = *auk:knubu* i den danske, og derfor ønskede at hævde, at den runerister, som havde ristet *q* i *qft*, ikke også kunde riste *q* i et ord som *auk*, løb der ham det uheldige argument i pennen, at *q* i *qft* var et famlende forsøg på at betegne en lyd, som runeristerne havde vanskelighed ved at opfatte nøjagtigt (Wimmers ord i Sønderjyllands historiske runemindesmærker s. 23, at »*qft*, *qftir* også kan findes i en tid, da de to tegn og lyd endnu holdes nøje ud fra hinanden«, er, hvad Herman Møller til sin egen skade for sent opdagede, ikke en erfaringsætning, men et postulat, som ikke kan støttes med nogen kendsgerning). Efter denne teori var *q* i *qft* altså ikke en fejl for *a*. Valget mellem Wimmers praksis og Wimmers teori vilde sikkert ikke have været tvivlsomt for nogen av Wimmers elever. Men uheldigvis valgte Herman Møller teorien og drog de logiske slutninger derav. Wimmer avviste disse slutninger, men vilde, hvor meget han end blev holdt til ilden av Herman Møller, ikke tilbagekaldte sin teori eller blot udtale sig klart om den (da der var bleven stilhed efter striden, tog han den tilbage; se De danske runemindesmærker I 2 s. 60). Derfor var diskusjonen håbløs, og derfor kunde den gøre

¹ Måske snarest med urette. Grunden til, at Asfrid lod hugge to gravskrifter over sin søn, kan jo netop have været den, at der var indløbet for mange fejl i den første (den svenske): der var to fejl i *qui*, som skulde være *auk*, ordet 'konge' var glemt, og der var en fejl i *qft* (som ganske vist også slap ind i den danske indskrift). Usandsynlig er under alle omstændigheder Wimmers formodning (De danske runemindesmærker I 2 s. 68—70), at de to indskrifter er bestemt for og deres indhold avpasset efter to forskellige kredse av læsere (svenske og danske). Enhver svensk eller dansk runekyndig kunde med samme lethed læse dem begge; kun et kenderøje kunde opdage sprogforskellen.

det indtryk, som fremgår av et brev fra Verner til mig (trykt i Verners Afhandlinger og breve s. 358 ff., men med udeladelse av den her fremhævede passus), hvori han om »den hidsige sproglig-runologisk-historiske duel imellem Wimmer og Møller« siger: »For at følge med i denne sidste holmgangs angreb, parader og finter måtte man déls være lidt sagkyndig, déls passe svært nøje på. Gamle Fausbøll var efter hver omgang fuldt overbevist om, at den sidste ærede taler havde overtaget. Med fortvivlede sidespring søgte W. stadigt, mistænkeligt fortiter in modo, at argumentere sig uden om hovedpunkterne«. Verners sidste bemærkning er naturligvis kun rigtig, hvis man ser diskusjonens hovedpunkt i spørgsmålet om *q* som »famlende forsøg . . . «; men dette var netop i høj grad hovedpunktet for Verners »kollega, kære ven og nabo Herm. Møller«, og uden dette punkt vilde diskusjonen overhovedet ikke være opkommen; havde Wimmer straks ved en åben tilbagekaldelse taget det ud av diskusjonen, vilde denne have været til ende med det samme.

Videnskabelig værdi har polemikken mellem Wimmer og Herman Møller ikke. Men den er meget karakteristisk for begge forskere. Den viser skarpt modsætningen mellem Wimmers evne til at trække de store linjer klart op uden at lade sig hindre av de for hovedsagen uvæsentlige enkeltheder, som han enten ignorerer eller hugger igennem på må og få, og på den anden side Herman Møllers samvittighedsfulde fordybelse i alle enkeltheder, hans nøjagtige gennemprøvelse av alle muligheder. Og det er næsten forfriskende at se, hvor mange velrettede stød den fredelige Herman Møller i sin uvante rolle som polemiker har ført imod sin modstander, om end ikke uden en i polemisk henseende skadelig, men i menneskelig henseende tiltalende

tilbøjelighed til selv at tage den værste bråd av dem (derfor hindrede polemikken heller ikke et fremtidigt godt forhold mellem de to forskere; at det var Herman Møller, som hidførte forsoningen, er næsten selvfølgelig).

Det er ejendommeligt for Herman Møller som forsker og som universitetslærer, at han altid havde sit blik rettet mod videnskabens store mål og dog ikke vægrede sig ved at optage undersøgelsen av nogensomhelst nok så lille enkelthed, der lå på hans vej. Herpå og på hans læres personlige og selvvundne præg beroede den store indflydelse, han havde på de unge, som med opladt sind satte sig ved hans lærestol.

Han stammede fra de egne, hvor dansk og tysk sprog brydes. Sin gymnasieundervisning havde han fået i den tyske tid, og hele sin universitetsuddannelse havde han hentet i Tyskland¹. Han bevarede bestandig sin sympati for de gode sider ved det tyske universitetsliv, og jeg tvivler ikke om, at han overhovedet stod overfor det tyske folk med fuld forståelse og sympati. Men han tilhørte os, ikke blot ved sin avstamning, men også ved sit eget frie valg. Det er vor opvoksende ungdom, der har lyttet til hans ord, og det er for dens skæbne, hans hjærte har banket. For os har han virket, og hos os skal hans minde holdes i ære.

¹ Betydningen herav må iøvrigt ikke overvurderes. Hos enhver betydelig videnskabsmand vejer personligheden mere end skolen. Og det er ligefrem påfaldende, hvor dårligt Herman Møller holder fodslag med den tyske sprogvidenskab. Han forkaster anskuelser, som næsten er trosartikler i Tyskland (f. eks. om den fordums betoning av første stavelse i latin), og hans egne resultater modtages med en vis træghed i Tyskland. Skal man nævne en enkelt sprogforsker som den, der har haft størst betydning for Herman Møller, bliver det ikke nogen Tysker, men den franske Schweizer Saussure.

Herman Møllers afskedstale d. 16. desember 1921.

Jeg er født i en dansk og dansktalende Egn, der nu igen hører til Danmark. Min Familie på fædrene Side stammer fra Flensborg, hvortil den ifølge en Familietradition skal være indvandret fra Sundeved. Min Oldefaders Fader, der efter sin Faders Fornavn (Jørgen) hed Jørgensen, men efter sit Kald på dansk og plattysk blev kaldt Møller, var den første i Familien, der antog dette Navn som Familienavn. Hans Sønesøn, min Bedstefader Martin Møller var Organist, Degn og Lærer i Lyksborg, Kong Christian IX har sagt mig, at han havde kendt min Bedstefader, og de Medlemmer af hans Familie, der blev i Lyksborg, har sikkert kendt ham endnu bedre. Han var en udmærket Organist og Musiker og stod i Forbindelse med mange af sin Tids betydelige Mænd.

Da jeg var 1 Aar gammel, blev min Fader Præst i en nordfrisisk Egn. Som Følge deraf har jeg lige fra Begyndelsen samtidig hørt 4 germanske Idiomer, og jeg husker ingen Tid, hvor jeg ikke har forstået og mere eller mindre kunnet tale disse 4 Idiomer (Højtysk, Plattysk, en frisisk Dialekt og Dansk), hvad der gav mig tidlig Anledning til Sprogsammenligning. Hvad Dansk angår, var det ikke en dansk Dialekt, som jeg hørte (som jeg senere hørte den på Als), da en sådan ikke var bekendt på Egnen, men det var det dannede danske Omgangssprog: min Moder var fra Sælland¹, og vi havde bl. a. Omgang med en dansk Postmesters Familie, hvorved der bestandig blev talt Dansk².

¹ Gennem hende nedstammer jeg (ligesom også min Hustru gør det) fra danske Konger fra Gorm den Gamle til Erik Klipping og fra Chr. I til Fr. II.

² Jeg har aldrig, hverken senere som bevidst Sprogforsker, eller inden jeg blev det, været tilbøjelig til at opgive tilvante, i mine Øjne om end

Da jeg var 3 Aar gammel, lærte min Moder mig at læse, først tysk efter en historisk Bog med mange Billeder; dette husker jeg i Grunden heller ikke: jeg husker kun et eneste Punkt, nemlig det Øjeblik, hvor jeg første Gang læste Byen Roms Navn: jeg misforstod det først aldeles, idet jeg tænkte paa Fløde, tysk Rahm, som vi kaldte Röm (med dialektisk langt *ō*, som man dengang gjorde det i Holsten og Sydslesvig), til min Moder sagde mig, at det var Navnet på en By. Senere har min Moder også lært mig at læse Dansk efter Andersens Eventyr.

Da jeg var 5 Aar gammel og altså allerede kunde læse, kom jeg i Skole, og jeg fortryder ikke, at jeg har været i en Almueskole. Det var en udmærket Skole: Friserne er meget opvakte, de er gennemgående meget dygtige Regnemestre, mange af dem har været betydelige Mathematikere, og Friserne interesserer sig i høj Grad for Geografi¹. Skolens

kun lokalt berettigede Sprogformer til Fordel for andre, altså på Højtysk at opgive det tilvante *s* i *stén*, *sprechen* til Fordel for *st.*., eller på Dansk at søge at tilegne mig det i Mellemslesvig ikke brugte Stød. Men Friserne bruger i stor Udstrækning *šibbōtel'*er: jeg er mange Gange som Dreng bleven opfordret til at sige *hýn'*, *pýn'*, *klýn'* med interdentalt *n'* (af oprindeligt *nd*), hvilket dengang kun de ældste endnu brugte, medens det nu hos alle fuldstændig er faldet sammen med det ellers brugte supradentale *n*.

¹ Friserne bruger som bekendt aldrig eller dog kun meget sjældent Udtrykkene 'højre' og 'venstre', medens de under alle Omstændigheder nøjagtig ved Besked med de forskellige Himmelsretninger. En Friser kan meget godt i Stedet for 'mit højre Ben' og 'mit venstre Ben' under Omstændigheder sige 'mit nordøstlige Ben' og 'mit sydvestlige Ben' (Sild: *min nūr-úast bīn* og *min syr-wāest bīn*).

En Undtagelse er det, når et Barn giver venstre Hånd og der så forlanges (Sild) »*di rōzl hun'*!«, hvad Barnet sikkert opfatter som 'den rigtige Hånd'. Jeg kunde selv som Barn kun skelne mellem højre og venstre ved den Omstændighed, at jeg som lille Barn engang omtrent havde klippet den venstre Tommelfinger af med en Saks, hvoraf der blev et Mærke: jeg har senere til den Dag idag aldrig kunnet fjerne min venstre Tommelfinger så langt fra de 4 andre Fingre som den højre.

Hovedlærer var den nordfrisiske Skribent, Chronist og Sagnfortæller C. P. Hansen (hvem jeg nærmere omtaler i min Bog 'Das altenglische Volksepos' i Afsnittet Finn). Da jeg første Gang indfandt mig i Skolen i nederste Klasse, stod Børnene omkring langs med Væggene, hvert Barn under sit Nummer. Da jeg endnu ikke havde noget Nummer, sagde Læreren til mig: »Setz dich!« Da jeg endnu aldrig havde siddet på en Skolebænk og aldrig havde set en Skolebænk, klatrede jeg op og satte mig på Bordet, idet jeg benyttede Bænken som Skammel, så at hele Klassen brast i Latter.

Da jeg var 6 Aar, mødte mig første Gang, ialtfald første Gang jeg husker, et sprogvidenskabeligt Problem. Jeg læste dengang og slugte al Læsning, som jeg kunde få fat på, og læste bl. a. en kort Verdenshistorie på 1 Bind af Böttiger, hvor der henimod Slutningen af første Ark var Tale om Zaruþustra, som der kaldtes Zoroaster. Her læste jeg en Glose, der i høj Grad interesserede mig: *zeruane akerene*. Der stod, at det betød 'Zeit ohne Grenzen'. Da jeg kun kendte de nævnte germanske Sprog, var jeg selvfølgelig i Virkeligheden fuldstændig ude af Stand til at løse Gåden; at *a-* er = det græske α privativum = lat. *in-*, tysk *un-*, nordisk *u-*, og at det sidste Ord består af dette *a-* og *karana* 'Grænse, finis' og det hele betyder 'tempus infinitum' kunde jeg ikke vide; men jeg husker endnu aldeles tydeligt, hvad jeg dengang tænkte mig, og hvorledes jeg lagde Sagen tilrette for mig. Jeg mente, at det sidste *-ne* måtte være en efterfølgende Artikel, som i dansk *Grænser-ne*, og at *-er-* i *akerene* måtte være en Flertalsendelse, som i dansk *Grænser*. Hvad *e'*et imellem *-er* og *-ne* angår, kunde jeg muligvis have tænkt mig, at det var noget lignende som det, man nu kalder for en Svarabhaktivokal, men i Virkeligheden

var Sagen sikkert den, at jeg straks mente, at *-er-ne* var = *-erne* i dansk *Grænserne*, at jeg derfor straks læste *-erne*, idet jeg slet ikke så det midterste *e*. Først mange Aar senere har jeg konstateret, at der stod *-erene*, ikke *-erne*. *ak* mente jeg altså måtte betyde 'Grænse': dette var det eneste, jeg mente jeg ikke kunde forklare med mine Midler, men at et exotisk Sprog til Dels havde exotiske Gloser, var jo ikke så mærkeligt: dette havde jeg også tidligere undertiden konstateret. Det foregående *-uane* mente jeg måtte svare til tysk *ohne*: jeg havde bemærket, at den frisiske Dialekt, jeg kunde (Øen Silds), i mange Tilfælde har *ua*, hvor Tysk har *ō*, som i *Bohne*, dansk *Bønne* = fris. *buane* (at dette *ua* kun findes foran Dentaler, og kun hvor tysk *ō* er opstået af *au* = dansk *ø*, og at *ō*'et i nyhøjtysk *ohne* historisk er et helt andet *ō*, opstået af *ā* foran Nasal, kunde jeg ikke vide). *Zer* mente jeg altså betød 'Tid', tysk 'Zeit': at *z*'et er stemt *s*, kunde jeg ikke vide; jeg mente, *z* (som jeg læste = *ts*) var det højtyske *z* i *Zeit*; det sidste *-r* i *Zer* forbavsede mig ikke, da den nordfrisiske Dialekt, jeg kunde, også har *-r* i *tir* 'Tid, tempus' (i denne Dialekt er hvert *d* i Ind- og Udlyd blevet til *r*). Jeg læste altså som 3 Ord *Zer uane ákerne*. Det hele var fuldstændig galt, det var nonsense, men jeg mener, der var dog en Smule Methode deri.

Da jeg var 8 Aar, begyndte jeg at læse Latin og Engelsk hos min Fader, og senere har han undervist mig i Græsk, Hebraisk og Fransk.

Da jeg var 14 Aar, blev jeg midt i Semestret optaget i Sekunda i Flensborgs Latinskole; i Sekunda var jeg i 1½ Semester, derefter i Prima. Skolens Leder var dr. theol. & phil. Fr. Lübker, Grundlæggeren af »Lübkers Reallexikon des klassischen Altertums«, der jo hos Teubner er udkommen i mange Oplag og endnu bestandig bruges. Lübker døde i

mit sidste Semester i Flensborg. Da jeg havde taget Studenterexamen (på Tysk kaldt Abiturientenexamen) og besøgte mine Lærere, sagde flere af dem til mig, jeg skulde studere Lingvistik. Dette var fuldstændig rigtig iagttaget, men uheldigvis vidste jeg endnu slet ikke, hvad Lingvistik var. Jeg vidste jo nok, at det betød 'Sprogvidenskab', men jeg kendte dengang endnu slet ikke Forskellen imellem Filologi og Sprogvidenskab.

Jeg vilde dengang helst studere Historie, men min Fader ønskede, at jeg skulde studere klassisk Filologi. Min Fader vilde i sin Tid helst have studeret klassisk Filologi¹, og han havde meget gode Kundskaber på dette Område, men havde studeret Theologi, fordi hans Fader ønskede det. Min Fader foreslog så, at jeg foreløbig skulde forbinde klassisk Filologi med Historie og så senere vælge, hvad der interesserede mig mest. Som Følge heraf har jeg i mine første 7 Semestre studeret Historie og klassisk Filologi.

Jeg tog til Kiel. I Kiel var der dengang endnu slet ikke Tale om Lingvistik. Min Lærer i Historie² var Alfred v. Gutschmid, der læste over Tiden efter Alexanders Død og tilsidst meget udførlig behandlede det indobaktriske Rige. Hos Germanisten Weinhold hørte jeg, da jeg endnu slet ikke var Germanist, kun et Publicum, 1 Time ugentlig, over Goethe. I klassisk Filologi hørte jeg Ribbeck, der læste over Catull, en ganske udmærket Forelæsning. Jeg har nok senere en Del beskæftiget mig med Catull, men jeg husker siden dette mit første Semester mange af Catulls Digte udenad³.

¹ ligesom hans ældre Broder havde gjort (der døde som Konrektor i Plön i den unge Alder af 40 Aar, Bedstefader til den i Aar, 1921, i en ung Alder i Upsala afdøde Ægyptolog, Prof. Georg Møller).

² Filosofikum, som ældre (som i sin Tid Uhland i Tübingen) endnu har taget, er som bekendt nu overalt afskaffet i Tyskland.

³ Derfor kunde det ske, at det mange Aar senere, her i København, da jeg på en Spadseretur i Tankerne, således som jeg mange Gange havde

Ved Siden af Ribbeck var der i Kiel endnu en anden klassisk Filolog, Peter Forchhammer, den såkaldte »grosse Wassermann«, der havde opstillet en mythologisk Vandtheori. Da Forchhammer (ikke i dette mit første Semester, men senere, da jeg var Docent i Kiel) blev 70 og i den Anledning fejredes, holdt Theologen Prof. Aug. Klostermann en meget vittig og humoristisk, men persiflerende Skåltale, hvori han, i Forbindelse med Thales fra Milet, omtalte »Forchhammer von Tondern« som den store Vandfilosof og skildrede hans Vandtheori på en sådan Måde, at Forchhammer så sig foranlediget til at råbe til ham: »Sie müssen sich einen Paraplüie anschaffen!« Jeg hørte i mit første Semester Forchhammers Forelæsninger og antog uheldigvis alle hans vandagtige Etymologier for gode Varer, hvad der kunde have haft de allerværste Følger for hele min videnskabelige Udvikling, men heldigvis blev Forchhammer endnu i samme Semester valgt til Universitetets Repræsentant i Herrehuset i Berlin, og vi fik vore Kollegiepenge tilbage. Måske har man valgt ham, fordi man mente, at han var den, der bedst kunde undværes.

Jeg blev i Kiel kun det ene Semester, fordi jeg var bleven Medlem af en Studenterforbindelse (hvori jeg, bortset fra nogle af de »ældre Herrere«, var eneste Filolog blandt lutter Medicinere) og ikke godt kunde finde mig i Indskrænk-

gjort, deklamerede Catulls *Lugete, o Veneres Cupidinesque* for mig selv, på én Gang faldt mig ind, at *Veneres Cupidinesque* var en elliptisk Pluralis af samme Art som *Aiarte* = Ajas og Teukros, *Castores* (i *templum, stellae Castorum*) = Castor og hans Brøder, *Cereres* (i *sacerdos Cererum*) = Ceres og hendes Datter, hvad jeg så offentliggjorde i min Artikel »Frōno (nhd. *frohn*) als elliptischer Plural« i Kluges Ztschr. für deutsche Wortforschung, Bd. 4 (*frōno* = 'deorum', Gen. pl. af oht. Ziu, Wuotan, Frō = Tacitus' Mars, Mercurius, Hercules). (Den samme Forklaring af *Veneres Cupidinesque* er selvstændig funden af E. Schwyzer i Zürich og kort derefter offentliggjort i Indogerm. Forschungen Bd. 14).

ningen af den personlige Frihed og Indskrænkningen af den Tid, som jeg helst vilde have benyttet til andre Ting. 2 Aftener om Ugen »officielle Kneipe«, alle andre Aftener ikke-officiel »Kneipe«, mange Gange også om Formiddagen »officieller Frühschoppen«; hver Dag Kl. 5—6 »Paukboden« (dette sidste var nu ikke det værste; det kunde være en meget gavnlig legemlig Øvelse). Jeg fandt det just heller ikke behageligt at stå under en »Fuchsmajors« Kommando, der hvert Øjeblik kommanderede: »Silentium für Fühse und Fuchsmajor! Fühse und Fuchsmajor trinken einen halben«. (Undlod han det, blev der sunget: »Fuchsmajor, Fuchsmajor! du kommst den Fühsen gar nichts vor«). Vor Fuchsmajor var en dansktalende Nordslesviger, Jonas Jonsen. Da han engang hos mig fandt Ingemanns Erik Menveds Barndom og læste i den, udbød han: »Dänisch lesen ist famos!« og gentog en Sætning, som han lige havde læst, hvor der var Tale om Ranes »Hanekyllingerøst«. Han var, efter kun at have været ét Semester i Prima i Flensborg, ét Semester før mig og min Medrus kommen til Kiel, hvor han havde ladet sig »keile« (til at indtræde i Forbindelsen), idet man sagde til ham, at man ikke for at lade sig immatrikulere behøvede at have taget Studentereksamen. Dette var rigtigt, men man sagde ikke til ham, at man nok kunde lade sig immatrikulere, men ikke senere tage Afgangsexamen fra Universitetet uden at have tage Studentereksamen. Hvad der senere er blevet af ham, er mig ikke bekendt.

I Stedet for at tage anden Gang til Kiel tog jeg til Leipzig. Her kom jeg til den rigtige Mand, Georg Curtius. Ved hans Forelæsninger lærte jeg Forskellen imellem Filologi og Sprogvidenskab at kende, og han gjorde mig til Lingvist. Jeg hørte i 2 Semestre hans sammenlignende la-

tinske og hans sammenlignende græske Grammatik. Jeg hørte også hans Antagonist, Prof. Ritschl, der læste over Plautus. Jeg hørte ham gentagne Gange gøre den mod den sammenlignende Sprogvidenskab rettede Bemærkning, at et Sprog måtte have Lov til selv at bestemme sin Udvikling, uden at der spørges til højre eller venstre. Sanskrit hørte jeg hos Brockhaus, tysk Grammatik hos Zarncke (hvis Famulus Edu. Sievers dengang var). En meget betydelig Historiker fandtes dengang ikke i Leipzig. Jeg hørte som Historiker Roschers »Geschichte der politischen Theorien«. Roscher havde den Methode at diktere sine Forelæsninger, således at jeg har denne Forelæsning sort på hvidt med hans egne Ord. Men denne Methode at diktere er ikke heldig: Tilhøreren opfatter mindre af Indholdet, når han skriver mekanisk efter Diktat, end når han ser sig nødsaget til selv at gengive det hørte i kortere Sætninger.

Fra Leipzig rejste jeg 2 Gange i Ferien til Riesengebirge. Første Gang, i Ferien imellem de 2 Semestre, rejste jeg fra Schlesien videre til Prag for at studere Čechisk og for at se denne Europas (ifølge A. v. Humboldt) efter Konstantinopel, Neapel og Lissabon skønneste By; derefter på Tilbagereisen til Leipzig 14 Dages Ophold i Dresden.

Efter et Ophold i Jylland (i min nuværende Hustrus Hjem) rejste jeg fra Frederits til Slesvig sammen med H. C. Andersen (den 26. Sept. 1869). Fra Frederits var der først mange i Kupeen; H. C. Andersen bød noget af sit Smørrebrød til nogle Børn, hvis Forældre sagde: »Det kan i godt tage; det er den Mand, der skriver de Eventyr . . . « Fra Vamdrup helt igennem Slesvig var Andersen og jeg helt alene i Kupeen. Vi talte bestandig sammen, i Begyndelsen på Tysk, derefter, da Andersen ønskede at høre mit Dansk, udelukkende på Dansk (hans Tysk var sikkert dår-

ligere end mit Dansk). Han bad mig hilse min danske Moder. (I samme Tog rejste Franskmanden Nic. Martin, der rejste på første Classe: vi så ham derfor kun i Vamdrup og under Opholdet ved Sporskiftet ved Flensborg, hvor han talte med Andersen).

Efter en Rhinrejse fra Düsseldorf til det endnu franske, men i stor Udstrækning tysktalende¹ Strassburg tog jeg over Stuttgart og Augsburg til München. Min Lærer i Historie i München var Giesebrecht. I klassisk Filologi hørte jeg hovedsagelig Wilh. Christ og desuden bl. a. Halm. Den af Halm brugte (ifølge Bajerns tidligere Forbindelse med Grækenland i sin Tid til Dels indførte) nygræske Udtale, endogså af Homer, forstyrrede mig i Begyndelsen en Del, især da den hos Halm ikke var virkelig nygræsk, men tysknygræsk. F. Ex. da Halm i en af de første Timer sagde: »Der Zweck der Beredsamkeit ist *to bītin*«, varede det en Stund, til jeg erkendte, at der mentes *τὸ περίθειν*. Med Christ, der hovedsagelig læste over Horats, og med hvem jeg i metrisk Henseende godt kunde stemme overens (sml. min Bemærkning i Anz. f. d. Altert. 39, 118), men som også undertiden holdt sprogvidenskabelige Kolloquier, kom jeg i disse sidste af og til i Konflikt, fordi han på dette Område var Elev af Benfey, medens jeg nærrede Curtius'ske Anskuelser. F. Ex., da der engang var Tale om lat. *rēx*, *rēg-is*, og jeg benægtede, at der var kommet et Suffix til, sagde han: »Was sollte denn das heissen? die nackte Wurzel?«. Han mente, at Participialendelsen måtte være kommen til, hvis *-nt-* ifølge Benfey kunde blive til alt muligt og også falde fuldstændig bort.

Da jeg i Midten af Vintersemestrets sidste Måned Fe-

¹ Det interesserede mig bl. a. at høre en lille Skolepige sige til sin Veninde: »Ich hab kalt«.

bruar sagde til Christ (der i Pausen mellem 2 Forelæsninger plejede at promenerer i Korridoren og samtale med Tilhørerne), at jeg i Ferien agtede at rejse til Italien, sagde han: »Dann reisen Sie lieber heute als morgen, bleiben Sie keinen Tag länger als nötig: dort lernen Sie als klassischer Philologe sehr viel mehr, als Sie jemals hier lernen«. Jeg rejste derfor, såsnart jeg kunde, og var i Italien fra Februar til Maj.

Efter et kort Ophold i Verona traf jeg der sammen med Ludw. Jeep, hvem jeg havde lært at kende i Leipzig, hvor han var Curtius' Famulus (senere Professor i klassisk Filologi i Königsberg). Med ham var jeg 14 Dage sammen i Venedig og 14 i Florens (bortset fra mindre Ophold i Padova, Bologna og Pisa), og jeg rejste sammen med ham til Rom. Hans Bror var Præst ved det preussiske Gesandtskab i Rom og boede som sådan på Capitol, i Paladset til højre for Hovedopgangen. I Rom, hvor dengang Vatikankonciliet holdtes, var jeg en Måned; det var i Påsketiden. Derefter var jeg endnu 14 Dage i Neapel. Mit sydligste Punkt var Pæstum.

En Herre, som jeg havde lært at kende i Rom, og som jeg også var sammen med i Neapel, indbød mig til at rejse med ham over Athen til Konstantinopel. Havde jeg vidst, at jeg om få Uger, i Pinsedagene, som det skete, vilde finde mig i Budapest, kunde jeg omtrent ligesågodt være rejst derhen fra Neapel over Athen og Konstantinopel som over München, Salzburg og Wien. Men jeg mente, at jeg for Forelæsningernes Skyld måtte tilbage til München: jeg vidste ikke, at Studiet i dette Semester ikke vilde blive til ret meget, og ingen kunde forudse, at det vilde få en for tidlig Afslutning ved Krigen.

Til Vintersemestret tog jeg til Berlin, stadig endnu som

klassisk Filolog og Historiker. Min Lærer i Historie i Berlin var den allerbetydeligste, Theodor Mommsen. Desuden hørte jeg Droysen. I klassisk Filologi hørte jeg Moritz Haupt, Ernst Curtius, der læste over Juvenal, og Hübner. Jeg hørte også, ikke som Germanist, da jeg endnu slet ikke var Germanist, men som Historiker og klassisk Filolog, Müllenhoffs Forelæsning over Tacitus' Germania, men jeg havde dengang ikke stort Udbytte deraf. Heldigvis er Müllenhoffs Forelæsninger senere efter hans Død bleven trykt, således at jeg nu har sort på hvidt, hvad han dengang har sagt.

Efter Berlin filistrerede jeg i flere Semestre hjemme. Jeg vilde skrive en nordfrisisk Grammatik: jeg mente, at en klassisk Filolog sagtens måtte kunne gøre det. Men jeg erkendte dog snart, at dertil var germanistiske Kundskaber nødvendige, som jeg endnu slet ikke havde. Jeg læste derfor helt på egen Hånd, uden Lærer, Gotisk, Oldhøjtysk, Angelsaksisk (Beowulf og den angelsaksiske Genesis), Oldfrisisk, Oldsaksisk og Oldnordisk, og dette Arbejde har gjort mig til Germanist. Man havde dengang endnu ikke så gode Hjælpemidler som nutildags; de vigtigste grammatiske Hjælpemidler var dengang Adolf Holtzmann og Moritz Heyne. Jeg måtte derefter også undersøge samtlige 12—14 nordfrisiske Underdialekter. Jeg erkendte meget snart, at der slet ikke kan være Tale om ét nordfrisisk Sprog, men at det, som kaldes Nordfrisisk, er 2 forskellige Sprog, hvert med flere Underdialekter. Det østlige, talt på Fastlandet, på Halligerne og tidligere også på Nordstrand og i den af Nordstranderne efter Stormfloden i 1634 grundlagte by Wik på Før. Dette Sprog er virkelig frisisk, nærbeslægtet med det Sydfrisiske, og de, som taler dette Sprog (i 8-9 Underdialekter), kalder deres Sprog frisisk¹. Det andet, vestligere

¹ Jeg har kendt Pastor Frerks, der som Dreng endnu havde talt Frisisk i Wik med sin Moder, og som endnu kendte Sproget.

Sprog, talt i 4 eller 5 Underdialekter på Øerne Sild, Før (undtagen Wik), Amrom og Helgoland, er langt nærmere beslægtet med Angelsaksisk og Engelsk. De, som taler Sproget, har nu nok i den nyeste Tid fået at vide, at deres Sprog betegnes som Frisisk, men de betegner selv deres Sprog aldrig som Frisisk, men med Adjektiver dannet af deres Øers Navn, og hvor begge Sprog taltes, således som tidligere på Før, skelnede man: »*Wi snåki* (vi taler) *fērēŋ*, *bi de Wik snåki-s* (ved Vigen taler de) *frēsk*«. Indvandrere fra det frisiske Fastland har på Øerne i en Del Tilfælde fået Familienavnet *Frīs*.

Af min Grammatik blev jeg dengang færdig med Vokalismen.

(Da det ved mine nordfrisiske Studier tildels kom an på om muligt at fastslå, hvilke Former det ældste Fællesnordfrisiske og det ældste Ønordfrisiske måtte have haft, hvorved disse Dialekter var forskellige fra Oldøst- og Vestfrisisk, mente jeg, det vilde være hensigtsmæssigt at øve mig i at rekonstruere et andet Sprog, som vel var bekendt, men som jeg endnu ikke kendte, således at jeg bagefter kunde fastslå, hvorvidt jeg havde fundet det rigtige. Dertil valgte jeg Oldfransk, som man kender, men som jeg endnu ikke kendte. Jeg søgte altså at udfinde, hvilke Former det ældste Fransk måtte have haft imellem klassisk Latin og Vulgærlatin på den ene Side og det nuværende Fransk på den anden. Jeg fandt ved denne Operation også i det store og hele de oldfranske Former, som jeg derefter kunde konstatere det oldfranske Sprog virkelig havde haft, og kunde, som det også viste sig at være rigtigt, konstatere, at der i oldfransk Tid måtte have været forskellige ved Siden af hinanden bestående Dialektformer, af hvilke i det nuværende franske

Skrift- og Omgangssprog tildels den ene, tildels den anden havde sejret).

Efter dette Ophold tog jeg, nu som Germanist, til Breslau, hvor jeg kun blev ét Semester. Jeg hørte der hovedsagelig Heinrich Rückert, Søn af Digteren Friedrich Rückert. Også med ham kom jeg i hans grammatiske Kolloquier undertiden i Konflikt. Jeg hørte i Breslau også endnu hos den klassiske Filolog Reifferscheid. Mest Betydning for mig havde i Breslau Kölblings angelsaksiske, middelengelske og oldnordiske Øvelser. I Breslau skrev jeg som Student en første lille Afhandling »Zum Fjølsvinnsmál«. Da vi læste dette Eddadigt hos Kölbing, mente jeg, at den oprindelige Versefølge måtte have været en anden end den i Cod. reg. og i Bugges Udgave. Da jeg meddelte Kölbing dette, bad han mig skrive det ned og sende det med en anbefaling fra ham til Karl Bartsch, der så optog det i 20. Bind af sit Tidsskrift Germania.

I Breslau, hvor man, ligesom overalt i Preussen, endnu disputerede for Doktorgraden (idet Kammerater af Doktoranden fungerede som Opponenten) kunde jeg med Lethed have taget Doktorgraden. Man sagde mig, jeg kunde tage min nordfrisiske Vokalisme, eller også kun Vokalen *a*, men det vilde jeg ikke. Jeg foretrak at tage til Leipzig for at tage Doktorgraden der. I Leipzig var jeg ikke mere immatrikuleret. Jeg skrev først en lang Afhandling, der drejede sig om den ældre Stamtrætheori og Johannes Schmidts Bølgetheori, og som jeg gav Titelen »Vermittlungstheorie oder Spaltungstheorie?« Jeg forespurgte hos Johannes Schmidts Forlægger Böhlau i Weimar, om han vilde tage den, men han vilde ikke, hvad der ikke var så mærkeligt, da jeg jo var aldeles ubekendt. Som Grund anførte han, at han havde haft Tab ved den sprogvidenskabelige Lite-

ratur, også specielt ved Johannes Schmidts Bøger. Derefter skrev jeg in no time på 14 Dage en kort Afhandling, der drejede sig om den af Ascoli kort iforvejen fundne Palatalrække, med Titelen »Die Palatalreihe der indogermanischen Grundsprache im Germanischen«. I en Indledning måtte jeg opponere mod Ficks Indvendinger mod Ascoli. Jeg påviste også i denne Afhandling, som det endnu ikke tidligere var sket, Forskellen imellem Engelsk og Frisisk på den ene Side og Nedertysk og Højtysk på den anden. Denne Afhandling lod jeg selv trykke og indleverede den trykt (når man gjorde det, behøvede man kun at indlevere 6 Exemplarer; dog sendte jeg på egen Hånd Exemplarer til andre Universitetslærere i Leipzig, Leskien, Hübschmann, Osthoff, Braune og til mange andre Videnskabsmænd). Afhandlingen blev antaget (privat dadlede Zarncke i høj Grad min Orthografi, *f* i Stedet for *v* og lignende). Derefter skulde jeg endnu tage Doktorexamen. 3 Bedømmere af min Afhandling skulde examinere mig, hver i c. 3 Kvarter (med c. 1 Kvarters Pause imellem hver to Examinationer). Først examinerede Curtius mig i sammenlignende Sprogvidenskab, derefter Zarncke i et Eddadigt. Hvad jeg havde læst eller ikke læst, var jeg ikke i Forvejen bleven spurgt om; heldigvis havde jeg læst Digtet. Dog var Wülker så venlig Dagen før Examinationen, da jeg besøgte ham, at spørge mig: »Was darf ich Ihnen vorlegen?« hvorpå jeg svarede: »Sie können mir den Zupitza vorlegen« (= Zupitzas Alt- und mittelenglisches Übungsbuch, som vi havde læst hos Kölbing). Wülker forelagde mig så en middelengelsk Text i kentisk Dialekt. Som Ordfører for Examinatorerne erklærede G. Curtius mig derefter for bestået, hvorved han specielt roste den Sikkerhed, hvormed jeg havde besvaret Spørgsmålene. Derefter fik jeg uden videre Formalitet mit

Diplom tilsendt. Foruden selve Diplomet med Seglet og Originalunderskrifterne får man i Tyskland mange Aftryk, der om fornødent kan benyttes som Beviser. Desuden får (eller fik) hver fast ansat Universitetslærer et Aftryk af Diplomet (som Følge deraf har jeg tit fået Sendelser fra tyske Kolleger, indsvøbt i sådanne Diplomer). Da jeg for at habilitere mig i Kiel skulde indsende mit Diplom, sendte jeg Originalen (hvad ingen der har bemærket), da jeg mente jeg skulde det (som jeg altså slet ikke mere har, men som beror i Kiel).

Derefter filistrerede jeg igen i 2 Aar hjemme. Min Fader var nu igen bleven Præst i en dansk Egn, i Ketting på Als. Jeg fortsatte mine germanistiske Studier og skrev videre på min nordfrisiske Grammatik, og skrev tilsidst en meget lang Afhandling »Epenthese vor *k*-Lauten« (der fyldte et helt Hefte af Bind 24 af Zs. f. vergl. Sprachforschung; af denne Afhandling har kun enkelte af de petittrykte Exkurser endnu nogen Værdi).

Efter de 2 Aars Forløb fik jeg et meget vigtigt Brev fra Professor Pischel. Pischel, hvem jeg havde lært at kende i Breslau, hvor han var Privatdocent, var bleven den første Professor i sammenlignende Sprogvidenskab og Sanskrit, som Kiel har haft. Pischel forespurgte, om jeg så snart som muligt kunde habilitere mig i Kiel. Weinhold, der var født Schlesier, var bleven H. Rückerts Efterfølger i Breslau (Rückert døde kort efter, at jeg havde forladt Breslau). Pischel meddelte, at Weinholds Efterfølger Friedr. Pfeiffer bestandig var syg og næsten aldrig læste, og at det derfor var aldeles nødvendigt, at en Germanist snarest muligt habiliterede sig i Kiel.

Jeg tog så til Kiel. Som Habitationsskrift indleverede jeg i Manuskript min Afhandling »Epenthese vor *k*-Lauten«.

Prof. Pischel, der skulde bedømme Afhandlingen, sagde til mig: »Sie revolutionieren zu fürchterlich« (idet jeg nemlig i sidste Exkurs søgte at vise, at Diftongerne (skr. \bar{e} og \bar{o}) er ældre end de korte »Rodvokaler« i og u , hvad der nu er almindelig anerkendt). Derefter skulde jeg holde et Foredrag på c. 3 Kvarter for det samlede (filosofisk-naturvidenskabelige) Fakultet. Jeg benyttede dertil den i Leipzig skrevne Afhandling »Vermittlungstheorie oder Spaltungstheorie«, men måtte, da den var altfor lang, nøjes med enkelte Afsnit, som jeg foredrog under Titelen »Über die Entstehung von Dialekten und Mundarten«. Derefter skulde principielt ethvert Medlem af Fakultetet have Lov til at afholde et Kolloquium med den, der vilde habilitere sig. Professor Pischel spurgte mig så om enkelte sprogvidenskabelige Punkter og derefter holdt Theodor Möbius Kolloquium med mig angående nogle Punkter vedrørende den oldnordiske Literatur.

Jeg havde ikke, som Professor Pischel havde ønsket det, udelukkende habiliteret mig som Germanist, men valgt som mit Fag »Vergleichende Grammatik mit besonderer Berücksichtigung des Germanischen«. Professor Pischel og jeg delte nu det indoeuropæiske Område på den Måde, at han tog Indisk, Avestisk og Græsk, medens jeg overtog Resten. Jeg havde altså i Kiel et større Område end senere her i København. Som Følge deraf har jeg i Kiel også holdt Forelæsninger over sammenlignende latinsk Grammatik og sammenlignende slavisk Grammatik. I sådanne Forelæsninger gik jeg altid, ligesom i de germanske, så grundig, som jeg kunde, også ind på de ethnografiske Forhold. Hvad angår det Germanske, kunde jeg naturligvis ikke læse over Nordisk, da vi dertil havde Theodor Möbius, men en Professor specielt i Engelsk fandtes i Kiel ikke, idet Professor Stimming

(senere Professor i Göttingen), der skulde repræsentere Faget, var mere Romanist. Som Følge deraf har jeg i Kiel, ligesom historisk tysk Grammatik, også læst historisk engelsk Grammatik, læst over Beowulf, holdt old- og middelengelske Øvelser. Desuden har jeg foredraget frisisk Grammatik og holdt old-frisiske Øvelser. I et Semester, hvor jeg tog Orlov, rejste jeg til de sydligere frisiske Egne, til Ny Wangeroge ved Varel, til Saterlandet, til det nederlandske Frisland, hvor jeg undersøgte Dialekterne, desuden videre til Holland, særlig til Universiteterne Groningen, Utrecht, Leiden og videre til England. Fra Leiden rejste jeg til England over Rotterdam sammen med Grækeren *Λόσιος* fra Janina (der havde skrevet noget i Bind 6 af Bezzenbergers Beitræge). Han talte flydende Tysk og Fransk, men kunde ikke et Ord Engelsk; jeg måtte derfor sålænge jeg var sammen med ham, på Skibet og i London være hans Tolk.

I mine 2 sidste Aar i Kiel nød jeg et Stipendium, som Professor Pischel skaffede mig, uden at jeg med et eneste Ord havde bedt ham derom.

I mine Drengear havde jeg anlagt mig en ikke ubetydelig Samling af Petrefakter, at hvilke jeg selv havde fundet langt de fleste. Da jeg senere ikke kunde fortsætte Samlingen, forærede jeg den til Latinskolen i Flensborg. Da jeg i Kiel fortalte dette til min Kollega, Privatdocent i Palæontologi Dr. Gottsche (hvis Fader i Altona var Medlem af det danske Videnskabernes Selskab), undersøgte han min Samling ved et Besøg i Flensborg og fandt den så værdifuld og tildels indeholdende så sjældne og smukke Exemplarer, at han foreslog Skolens Direktør at overlade ham min Petrefaktsamling (der i Flensborg henstod fuldstændig ubenyttet) til Museet i Kiel mod i Stedet for at få en god Mineraliesamling. Dette skete, og Gottsche

udspurgte mig derefter i Kiel om mange af de sjældnere og værdifuldere Exemplarer, hvor jeg havde fundet dem. Disse blev så i Kiel forsynet med Sedler, der meddelte, hvor og af hvem de var fundet.

Da Professor Oppermann i København døde og hans Plads blev opslået ledig, søgte jeg den (som Slesviger født før 64 havde jeg dansk Indfødsret). Jeg vilde utvivlsomt ikke have søgt Pladsen, hvis jeg havde vidst, at Hoffory vilde søge den. Hoffory havde jeg lært at kende i Kiel, hvor han besøgte Theodor Möbius. Hvad der her i København skete i Fakultetet, fik jeg nøjagtig Efterretning om, idet Wimmer skrev det til Theodor Möbius og Möbius derefter meddelte mig det¹. Wimmer skrev først, at Fakultetet havde udtalt sig mod en Konkurrence, fordi de to mest kompetente Ansøgere, hvormed man mente Hoffory og mig, næppe vilde kunne møde. I et senere Brev meddelte Wimmer, at Fakultetets Flertal stemte for Hoffory og havde indstillet ham: af meget begribelige Grunde, fordi de kendte Hoffory personlig, men ikke kendte mig, og fordi Hoffory havde fået sin Uddannelse ved Københavns Universitet, jeg ikke. Professor Stephens har senere her i København sagt mig, at han var gået op til Ministeren, J. Scavenius, og søgt at vise ham, at det var aldeles nødvendigt, at den, der her blev Docent i Tysk, skulde holde sine Forelæsninger på Tysk, ligesom Stephens holdt sine Forelæsninger på Engelsk, fordi, sagde han, der var a million of things, som den, der ikke bestandig havde talt Sproget, aldrig fik fat på. Ved mit første Besøg hos Stephens sagde han også til mig, at jeg skulde holde alle mine Fore-

¹ Wimmer spurgte Möbius, hvordan mine Forelæsninger var. Möbius svarede, at mine Tilhørere sagde, at de var »nicht glänzend, aber klar« (hvad jeg håber var rigtigt).

læsninger på Tysk, hvad jeg ikke i Forvejen havde tænkt mig: han sagde, det var nødvendigt for Tilhørernes Skyld, at de bestandig hørte Sproget og ved Øvelser var nødt til at tale Sproget. Jeg mener nu, at, hvis dette virkelig var absolut nødvendigt, vilde også Hoffory med Lethed have kunnet gøre det, da han jo også i Berlin selvfølgelig har holdt alle sine Forelæsninger på Tysk. Når Scavenius gik mod Fakultetet og foretrak mig, skete det sikkert ikke af den af Stephens anførte Grund, men, som han har sagt til en Morbror af mig, der var Expeditionssekretær i Finansministeriet, fordi han på ingen Måde vilde have Hoffory¹. Hvorfor Scavenius ikke vilde have Hoffory, har jeg nok hørt noget om, men jeg véd ikke, om det, jeg har hørt, var rigtigt, og har også glemt, hvad jeg dengang hørte, og jeg skulde, selv om jeg vidste Besked, her selvfølgelig ikke komme ind derpå. Wimmer skrev til Th. Möbius, at det var en stor Skuffelse for Hoffory, at han ikke fik Pladsen, men Hoffory har skrevet til mig, og også sagt mig, at det ikke var rigtigt, at han tværtimod var godt tilfreds med Resultatet og var tilfreds med, at han kunde blive i Berlin, hvor han, der var en af de mest trofaste Tilhængere af Müllenhoff, snart derefter blev Professor, og Hoffory og jeg har været gode Venner til hans Død.

Jeg blev altså normeret Docent i tysk Sprog og Literatur i København. Jeg har lagt Mærke til, at mange nultildags slet ikke mere véd, hvad endnu for 35 og 34 Aar siden en normeret Docent ved Københavns Universitet var. Jeg har læst i en Avis, at jeg har været Docent i København ligesom tidligere i Kiel, som om det var det samme; medens i Virkeligheden en Docent i Kiel var en Privat-

¹ Hvis jeg ikke havde søgt Pladsen, vilde Scavenius vistnok have taget en af de andre Ansøgere, rimeligvis Oppermanns Elev, Læreren ved Søofficersskolen, senere Dr. og Professor C. A. Nissen.

docent, uden Indtægt og uden fast Ansættelse, medens en normeret Docent her var en fast ansat Universitetslærer. Ligesom jeg i Tysk, var Thor Sundby dengang normeret Docent i fransk Sprog og Literatur, og ligesom han stod også jeg i mine første Aar til min store Forbavselse i Lektionskatalogen ejendommeligt foran de i hele den videnskabelige Verden bekendte Størrelser, Wimmer, V. Thomsen, Verner og Julius Lange, idet vi var normerede, altså ordinære Docenter, medens de nævnte alle 4 dengang var ekstraordinære Docenter, Wimmer, til han som Gislasons Efterfølger blev Professor, de andre, til de efterhånden, ligesom også Sundby og jeg, blev Professorer, V. Thomsen i 1887.

Et Aar senere i 1888 blev jeg Professor i germansk Filologi. Af Samtaler med Professor Wimmer og med Departementschef Asmussen, der angående dette Punkt havde konfereret med Wimmer, forstod jeg, at Germansk ikke skulde opfattes således, som jeg forstår det, men som Professor Wimmer forstod det, der ikke regnede Gotisk som nærmere beslægtet med Nordisk end med Vestgermansk, og regnede Gotisk med til Germansk, men Nordisk ikke. I Praxis havde det jo nu slet ingen Betydning for mig, idet jeg jo dog ikke kunde læse over Nordisk, da vi jo dertil havde Professor Wimmer og andre Mænd. Som Professor i germansk Filologi har jeg altså her haft et noget større Område end tidligere som Docent i tysk Sprog og Literatur, men et snævrere Område end det, jeg havde haft i Kiel. Da Engelsk hørte med til mit Område, har jeg i Professor Stephens' Tid også læst historisk engelsk Lydlære. Da jeg i Forvejen talte med Professor Stephens derom, sagde han, at det var »Excellent, excellent!« Jeg har også sammen med Professor Stephens været Opponent ved Disputatser med engelsk Æmne, og jeg har også allerede

tidligere som Docent assisteret Professor Stephens, og senere efter Professor Stephens' Afgang assisteret Professor Jespersen, sålænge han var eneste Repræsentant for Engelsk, ved Bedømmelsen af Prisopgaver i Engelsk. Da Universitetslærere her i langt større Grad, end det sker i Tyskland, ved deres Forelæsninger må tage Hensyn til Examensforordringerne, har jeg ikke her kunnet læse over Frisisk, som jeg gjorde det i Kiel, og heller ikke over Hollandsk, fordi Hollandsk og Frisisk ikke er Examensfag. Men selvfølgelig må det frisiske Sprogs Hovedcharacteristika anføres i enhver videnskabelig Behandling af Vestgermansk, og ligeledes må den nederlandske Dialekts Ejendommeligheder i Modsætning til de i snævrere Forstand såkaldte tyske Dialekter anføres i enhver historisk tysk Grammatik.

Da jeg nu står ved Afslutningen af min akademiske Virksomhed, vil jeg slutte med de bedste Ønsker for vort Land, for Københavns Universitet og for et andet dansk Universitet til, der efter min Mening helst ikke må oprettes i en urolig By som Aarhus, men helst i en rolig og hyggelig By som Viborg. Jeg vil kun med ét Ord minde om den overordentlig store Betydning, som i Tyskland, som enhver Literaturkender véd, endog Universiteter i mindre Byer har haft, Universitetet i Jena, i Göttingen, også i Tübingen, en Betydning, der forholdsvis er langt større end Universiteternes i Storbyer.

Og jeg vil slutte med en hjertelig Tak til alle mine tidligere og nuværende Kolleger og alle mine tidligere og nuværende Tilhørere, hos hvem jeg altid kun har mødt Velvilje.

Fortegnelse over Herman Møllers trykte arbejder.

1. Über einen auf Föhr gefundenen Topf mit niederdeutscher Inschrift. Schleswiger Nachrichten avgust 1873 (gik derfra over i andre blade; påvisning av, at indskriften ikke, som man havde antaget, var frisisk).
2. Zum Fjølsvinnsmål. Bartsch's Germania 20, 356—360, 1875.
3. Die palatalreihe der indogermanischen grundsprache im germanischen. Leipzig 1875 (titelbladet bærer foroven betegnelsen Separatabdruck, og bogens paginering er 17—66; foran var indlagt et løst blad; resten er ikke udkommet).
4. Epenthese vor *k*-lauten im germanischen als wirkung des velaren oder palatalen charakters des wurzelauslauts. Zs. f. vergl. sprachforschung 24, 427—522, 1878.
5. Anmeldelse av Michelsen, Von vorchristlichen Cultusstätten. Lit. Centralblatt 1878, 303—305.
6. Anmeldelse av Kluge, Beiträge zur Geschichte der germanischen Conjugation. Englische Studien 3, 148—164, 1879.
7. Zur conjugation, og Zur declination, med ekskurs: Die entstehung des *o*. Paul og Braune's Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und lit. 7, 457—547, 1880.
8. Das altenglische volksepos in der ursprünglichen strophischen form, I—II. Kiel 1883.
9. Ein guter Hirte. Theologisches Literaturblatt 1886 nr. 46 (om betydningen av *ein*).
10. Zur althochdeutschen alliterationspoesie, Kiel og Leipzig 1888.
11. Anmeldelse av B. ten Brink, Beowulf. Englische Studien 13, 247—315. 1889.
12. Ganz. Zs. f. deutsches altert. und deutsche litt. 36, 326—356, 1892.
13. Anmeldelse av Jespersen, Studier over engelske kasus. Nord. tidsskrift f. filologi, ny række, 10, 292—317, 1892.
14. Anmeldelse av Bechtel, Die Hauptprobleme der indogermanischen Lautlehre seit Schleicher. Zs. f. deutsche philologie 25, 366—394, 1893.
15. Anmeldelse av Wimmer, Sønderjyllands historiske runemindesmærker. Anzeiger f. deutsches altert. u. deutsche litt. 19, 11—32, 1893.
16. Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid og de to Gnupaer. Vid. Selsk. Oversigt 1893, 205—273.
17. Bemærkninger til Prof. Wimmers Afsluttende Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid. Vid. Selsk. Oversigt 1893, 370—403.
18. Anmeldelse av Streitberg, Zur germanischen Sprachgeschichte. Anzeiger f. deutsches altert. 20, 116—140, 1894.
19. Zu cap. 28 der Germania. Zs. f. deutsches altert. 38, 22—27, 1894.

20. Das Doberaner Anthyrlied nach der Haseldorfer Handschrift. Abh. d. Ges. d. Wiss. Göttingen 1895.
21. Anmeldelse av Erdmann, Heimat der Angeln. Anz. f. deutsches altert. 22, 129—164, 1896.
22. Chatti und Hessen. Zs. f. deutsches altert. 43, 172—180, 1899.
23. Zum gotischen epigramm. Anzeiger f. deutsches altert. 25, 103—104, 1899.
24. Anmeldelse av Noreen, Abriss der urgermanischen Lautlehre. Anzeiger f. deutsches altert. 25, 113—123, 1899.
25. Ein hochdeutsches und zwei niederdeutsche Lieder aus dem siebenjährigen nordischen Kriege. Mit einem Anhang: Deutsche Lieder aus der Grafenfehde. Abh. d. Ges. d. Wiss. Göttingen 1902.
26. Ahd. *frôno* als elliptischer Plural. Kluges Zs. f. deutsche Wortforschung IV 95—124, 1903.
27. Semitisch und Indogermanisch. Erster Teil. Konsonanten. København 1906 (1907).
28. Die gemein-indogermanisch-semitischen Worttypen der zwei- und dreikonsonantigen Wurzel und die indogermanisch-semitischen vokalischen Entsprechungen. Zs. f. vergl. Sprachforsch. 42, 174—191, 1908.
29. Indoeuropæisk-semitisk sammenlignende Glossarium. Københavns Universitets Festskrift, oktober 1909.
30. Vergleichendes indogermanisch-semitisches Wörterbuch. Göttingen 1911.
31. Zu Walther. Zs. f. deutsches altert. 54, 196—199, 1913.
32. Anmeldelse av Kluge, Urgermanisch. IF Anz. 33, 52—59, 1914.
33. Der indogermanisch-semitische Name der Plejaden. Orientalistische Literaturzeitung 17, 62—65, 1914.
34. Indoeuropæisk-semitiske Misceller. Vor Tid I, oktober 1914.
35. Sul problema della parentela delle lingue. Memorie della R. Accademia delle Scienze dell' Istituto di Bologna, Cl. di Scienze Morali, Sezione storico-filologica, Serie I, Tomo IX 3—7, 1915.
36. La preposizione tedesca *gegen*. Memorie . . . Bologna, Serie I, Tomo IX 9—15, 1915.
37. Brev til N. van Wijk om ordet for 'myre'. IF (Indogermanische Forschungen) 35, 347, 1915.
38. Die semitischen *p*-Laute. Zs. d. deutschen morgenländischen Gesellschaft 70, 145—163, 1916.
39. Die semitisch-vorindogermanischen laryngalen Konsonanten. Vid. Selsk. Skrifter, 7. Række, hist.-fil. Afd. IV, 1, 1917.
40. Anmeldelse av Højberg Christensen, Studier over Lybæks Kancellisprog. Nordisk tidsskrift f. filologi, 4. række VIII 57—68, 1919.
41. Anmeldelse av Bonnichsen, Metriske Studier. Anzeiger f. deutsches altert. 39. 118—129, 1920 (undertegnet 1915).

42. Zu Walther. Anzeiger f. deutsches altert. 39, 175, 1920.
 43. Zur Vorgeschichte des indogermanischen Genitivs sing. Zs. f. vergl. Sprachforsch. 49, 219—229, 1920 (undertegnet 1916).
 44. *Dann* und *wann*. Zs. f. vergl. Sprachforsch. 49, 230—232, 1920 (undertegnet 1916).
 45. Ein niederdeutscher spruch. Zum Memento mori. Anzeiger f. deutsches altert. 41, 111, 1921.
 46. Hochtou nach Auftakt. IF 40, 169—185, 1922 (skrevet 1917).
 47. Nachträge zu IF 40, 169 ff. IF 41, 422, 1923.
-